

Mežirbes aizsardzības plāns 2017.–2026. gadam

3. pielikums

Mežirbju uzskaišu metodikas piemēri

Pretstatā sugas aizsardzības plāna apspriedē teiktajam, nevienā speciāli mežirbju uzskaitēm veltītā metodikā nerekomendē lietot putnu suņus, bet gluži otrādi, daži autori uzsver, ka uzskaites veicamas bez suņu iesaistīšanas, piemēram, jau 1928. g. E. Krona (1928) raksta: „Meža irbju pūļa¹ atrašanās nav jālieto putnu suņi, viņi pa rasi laiku turas ceļā jeb stigu malās un viegli izceļas, cilvēkam tuvojoties. Jaunos rubeņus bez putnu suņa atrast ir grūti, turpretim, meža irbes – viegli. Cik lielu lomu putnu suņi spēlē rubeņu medībās, tik maza nozīme viņiem ir meža irbju medībās”. Kā labākās uzskaites metodes tiek rekomendētas dažāda veida maršrutu uzskaites, kuras atšķiras ar ieteikto maršrutu garumu, uzskaites joslas platumu un iesaistīto skaitītāju skaitu. Visām metodēm kopīgs ir tas, ka maršruti ir jāskaita vismaz divus gadus pēc kārtas un tos nedrīkst izvēlēties tikai vietās, kur putnu ir sagaidāms daudz. Dažādos Krievijas rezervātos ilggadīgi veiktās uzskaites apraksta Semjonovs–Tjanšanskis:

„Pēc mūsu ieskatiem, uz šo brīdi par universālāko no pielietotajām vistveidīgo putnu uzskaiti metodikām uzskatāma uzskaites joslās, ar nosacījumu, kā tā tiek veikta agrā rudenī, kad perējumi vēl nav izklīduši, un putni uzturas uz zemes. Pēc šīs metodes tiek reģistrēti visi putni, kurus izceļ dzinēji, kas ķēdē iet pa noteiktu taisnu maršrutu, kas šķērso dažādas dzīvotnes. Tādēļ šo metodi var izmantot, lai datus ekstrapolētu uz plašu teritoriju. Lapzemes rezervātā pēc šādas metodes uzskaites notiek kopš 1936.gada. Vidējais skaitītājs (viņš arī pieraksta novērotos putnus) iet pa kvartālstīgu, bet divi palīgi paralēli viņam abās pusēs 20 m attālumā. Putnus uzskaita gan joslās starp skaitītājiem, gan uz sāniem no malējiem skaitītājiem līdz 7,5 m attālumā. Tādā veidā kopējā skaitītāju aptvertās joslas platums ir 55 m. Pa visiem gadiem, kopš (šādas) uzskaites ir veiktas, nav bijis neviens gadījums, kad putns būtu pacēlies skaitītājiem aiz muguras. Tātad ir ļoti maz ticamas, ka kāda daļa putnu netiktu uzskaitīta, tām slēpjoties uzskaiti joslā.

Maršruts sastāv no četriem posmiem, to kopējais garums ir 41,3 km, tātad uzskaites aptvertā platība ir 227 ha. Ir svarīgi sekot tam, lai skaitītāji ievērotu sākotnēji noteikto distanci un ietu vienā ātrumā, neatpaliekot no pārējiem skaitītājiem un arī neskrienot tiem pa priekšu. Tādēļ uzskaites ātrums ir neliels, parasti 45–50 m minūtē vai 2,7–3 km stundā. Visu maršrutu var paveikt četrās dienās. Pečoras-Iļičskas rezervātā šis uzskaites veids tiek praktizēts kopš 1952. gada; līdz tam (kopš 1938.gada) V.P.Тепловs praktizēja tikai maršrutu uzskaites, turklāt vēlāk sezonā. Taigas vidējā joslā, kur atrodas Pečoras-Iļičskas rezervāts, mežs ir biežāks un grūtāk izejams kā taigas zonas galējos ziemeļos. Tāpēc šeit mēs nespējam saglabāt noteiktu distanci starp skaitītājiem. Tā vietā (mēs) mērījām attālumu perpendikulāri no katra putna pacelšanās vietas līdz maršruta viduslīnijai²; tādējādi jautājums, vai putns tika pacelts no uzskaiti joslas vai ārpus tās, tika risināts uzreiz pēc putna pacelšanās³. Lai samazinātu tukšo gājēju skaitu, maršruti tika izveidoti burta П formā, kas mums deva iespējas 8 darba stundu laikā apsekot vairāk nekā 18 km, ieskaitot šajā laikā nepieciešamos apstāšanās brīžus piezīmju veikšanai un atpūtai, bet neieskaitot pārvietošanās laiku līdz uzskaites sākuma punktam un atgriešanos no gala punkta mājās. Ja kopējā uzskaites josla ir 50 m plata, pēc šīs metodes trīs skaitītāji vienas dienas laikā apseko 91 ha lielu platību. Vidēji vairāku gadu garumā šajā platībā ir reģistrēti 24 dažādu sugu⁴ vistveidīgo putnu, tātad, 8 putnu uzskaitē ir nepieciešama viena cilvēkdiena.

Kaut gan līdz šim nav īsti skaidrs, cik pēc šādas metodes iegūti dati ir reprezentatīvi, būtu vērtīgi norādīt dažus apsvērumus par labu šādai joslu uzskaiti metodei. Parauglaukumu forma ir gara un šaura, tā šķērso dažādas dzīvotnes, kurās ir dažāds putnu

¹ Domāts perējums. E. Krona raksta par medībām, taču uzskaiti tām var pilnīgi pielīdzināt - tikai katra putna nometīšanas vietā pirms tas aizlidojis, jāpaspēj noteikt tā dzimums.

² Kvartālstīga, vai cita līnija, pa kuru iet vidējais skaitītājs.

³ Putns, kurš tiek izcelts ārpus skaitāmās joslas (55m), netiek iekļauts blīvuma aprēķinos

⁴ Šīs uzskaites aptver četras sugas – medni, rubeni, mežirbi un teteri.

blīvums, tamdēļ ar šādas metodes palīdzību vajadzētu iegūt daudz objektīvāku ainu par putnu populāciju vidējo blīvumu kā veicot putnu uzskaites putnu koncentrācijas vietās (riestos, strautu ielejas u.tml.). Gadījumos, kad uzskaišu joslas ir izveidotas tā, lai izvairītos no izteikti nabadzīgiem iecirkņiem (plaši purvi, kalnu tundra u.tml.), vēlāka (rezultātu) ekstrapolācija uz visu saimniecības platību dod pārspilēti augstus rādītājus. Apstrādājot materiālu, jāizvairās no precizitātes, kas nav pamatota ar uzskaišu apstākļiem. Ir pilnīgi skaidrs, ja mēs veiksīm kontroles uzskaiti tajā pašā maršrutā nākamajā dienā, pirmās un otrās uzskaites rezultāti nesakrītīs. Tāpēc ir bezjēdzīgi rēķināt populācijas blīvumu ar precizitāti līdz desmitdaļām un simtdaļām, par kura ticamību mēs nevaram būt pārliecināti. Ja kopējā parauglaukuma platība ir bijusi no 100 līdz 500 ha, uzskaišu dati ir jāattiecinā uz 1 km² (100 ha) un jāuzrāda kā veselus skaitļus; tikai tad, ja parauglaukums ir 1000 ha vai vairāk, aprēķinu nepieciešams attiecināt uz 10 km² (1000 ha) (*Семенов-Тянь-Шанский, 1959*).

Citas ieteicamās uzskaišu metodes izvērtē somu ornitologi (*Pakkala et al., 1983*), taču šī avota kopiju mēs nevaram iekļaut plānā, jo tas nav saskaņots ar autoriem.⁵

---

⁵ Taču avots ir brīvi pieejams internetā, meklējot pēc tā nosaukuma un autoriem.
Mežzirbes aizsardzības plāns 2017.–2026. gadam